

עיונים לפרשת "כי תשא" עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבירה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

למנות את ישראל

הרב שאולי גרינפלד

לדבר מצוה, דכתיב 'ויפקדם בַּבֶּזֶק' [בזק היינו חתיכת חרס. וכוונת הפסוק היא ששאל מנה את הלוחמים שלו על ידי כך שְׁכַל אחד הניח חתיכת חרס, וספרו את החתיכות]. - מתקיף לה [הקשה] רב אשי: ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא [מניין לנו שבזק פירושו דבר שבור]? ודילמא שְׁמַא דְּמַתָּא הוא [אולי זהו שם העיר], דכתיב 'וימְצָאוּ אֶת אֲדֹנֵי בֶּזֶק [בַּבֶּזֶק]'? - אלא מהכא [מכאן אנו רואים ששאל נזהר שלא למנות את ישראל]: 'וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים' [כל לוחם לקח טלה אחד, וספרו את הטלאים]."

שאל המלך היה מונה את לוחמיו רק על ידי דברים אחרים - חתיכות חרס או טלאים, ולא היה מונה את החיילים עצמם.

הרמב"ם הביא דין זה להלכה בהלכות תמידין ומוספין⁴, שם מתאר הרמב"ם כיצד היה נקבע על ידי גורל - פִּיֶס - מי יהיו הכהנים שיזכו לעבוד באותו יום בבית המקדש:

"כיצד מפיסין? עומדין בהיקף ומסכימים על מניין שְׁמוֹנִין, מאה או אלף, או כל מניין שיסכימו עליו. והממונה אומר להם הצביעו. והן מוציאין אצבעותיהן... ולְמָה מונין המניין שהסכימו עליו על האצבעות, ולא היה מונה על האנשים עצמן? לפי שאסור למנות את ישראל אלא על ידי דבר אחר, שנאמר 'ויפקדם בטלאים'."

מספר העבודות הקבועות במקדש, היה נמוך ממספר הכהנים שהגיעו לעבוד באותו שבוע, ולכן בכל יום היו עורכים גורלות מי יזכה בעבודות. הגורל היה נעשה על ידי כך שבחרו מספר הגבוה בהרבה ממספר הכהנים, וכך אחד שממנו יתחילו לספור. הכהן אליו הגיעה

פרשתנו פותחת בהזרה שלא למנות את ישראל אלא על ידי מחצית השקל:

"וידבר ה' אל משה לאמר. כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם, ונתנו איש כֶּפֶר נפשו לה' בַּפֶּקֶד אִתָּם ולא יהיה בהם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אִתָּם. זה יתנו כל העֶבֶר על הפְּקָדִים מחצית השקל בשקל הקֶדֶשׁ".

כאשר מונים את עם ישראל, צריך שכל אחד יתן מחצית השקל, כופר נפשו, כדי שלא תהיה חלילה מגיפה בעקבות הספירה.

הגמרא במסכת ברכות² אומרת, שדוד המלך נכשל בזה:

"אם ה' הסיתך בי ירח מנחה' [דוד אמר לשאל המלך, שאם הסיבה שהוא רודף אותי, היא בגלל שה' הסית אותי בשל חטאיו של דוד, הרי שדוד יוכל לכפר על חטאיו על ידי קרבן]. אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: מסית קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כֶּפֶר נפשו וגו'". מיד 'ויעמד שטן על ישראל, וכתיב 'ויסת את דוד בהם לאמר לך מְנָה את ישראל'. וכיון דמניניהו לא שקל מינייהו כופר [כיון שדוד מנה את ישראל, מבלי לקחת כופר], דכתיב 'ויתן ה' דָּבָר בישראל מהבֶּקֶר וְעַד עַת מוֹעֵד".

ובמסכת יומא³, מספרת הגמרא ששאל המלך, כן נזהר בכך:

"דאמר רבי יצחק: אסור לְמָנוֹת את ישראל אפילו

מחצית השקל כל שנה לבית המקדש, אף שאין מצווה זו מוזכרת בפסוקים בפירוש. בצעד מפתיע, הרמב"ם בספר המצוות הביא את המצווה המחודשת – לתת מחצית השקל, ולא הביא את המצווה המפורשת למנות על ידי שקלים!

אמנם, אם נאמר שהרמב"ם סבר שמהתורה אין איסור למנות את ישראל, ומה שהצריכה התורה לספור על ידי מחצית השקל היה רק בגלל שהחוטאים בעגל נצרכו לכופר, וכפי שכתב המהרש"א, יהיה מובן מדוע הרמב"ם לא מנה מצווה זו, שהרי אין זו מצווה מהתורה. ואכן הגאון מהר"י קאפח בהערותיו על דברי הרמב"ם שהבאנו מהלכות תמידין ומוספין⁸, נקט שדעת הרמב"ם שאיסור זה מדרבנן. הגר"י קאפח מוסיף ומסביר, מה הביא את הרמב"ם להבנה זו:

"ונראה שעמדה בפניו קושית רס"ג [רב סעדיה גאון], שאם מחצית השקל הוא מחמת המנין ולצורך המנין, לא היתה נקבעת מצוה לדורות מדי שנה בשנה".

אם אכן הגבייה של מחצית השקל הכתובה בפרשתנו, היתה בכדי למנות את ישראל על ידי דבר אחר, כיצד אנו לומדים מכאן מצווה לתת כל שנה מחצית השקל? אלא בהכרח כוונת הפסוקים היא למצוות מחצית השקל, ומהתורה אין איסור למנות ישראל. הגר"י קאפח מוסיף ומביא שכך אכן כתוב בפירושו לספר שמואל של רבי אברהם בן שלמה⁹ בשם רבי יוסף בן כספי:

"אם היה דוד חוטא במניית ישראל, ונאמר שהוא לא חטא בכך, **לפי שלא נאמרה אזהרה מלמנות**, ואם יאמר האומר: וכיון שהדבר כך, מדוע אמר [דוד] חטאתי? נאמר לו שאם היה הדבר לענין מאורע המנין - היה זה מיוחד לדוד בלעדיו הנמנים, ובשלום דוד ראה על שהדבר לא היה לענין הספירה".

רבי יוסף בן כספי הוכיח שלא היה חטא בכך שדוד מנה את ישראל, מכך שדוד עצמו לא נענש, ואם כן בעל כרחינו העונש היה לעם על חטאיהם. אלא שיש להעיר, שבגמרא בברכות שהבאנו בתחילת דברינו, נאמר בפירוש שדוד חטא בכך שמנה את ישראל! וצריך לומר לשיטה זו שהגמרא בברכות היא דברי הגדה ומוסר, ובאמת האיסור למנות הוא מדרבנן או מדברי קבלה, ולא מהתורה.

הספירה עלה בגורל. אמנם, כיון שאסור למנות את ישראל אלא על ידי דבר אחר, לא מנו את הכהנים עצמם, אלא כל כהן היה מוציא אצבע, והיו מונים את האצבעות.

ויש לשאול, הן על הגמרא במסכת יומא, והן על הרמב"ם:

מדוע למדו את האיסור למנות ישראל מהפסוק שנאמר בשאול, ולא הביאו את הפסוקים מהתורה, מהפרשה שלנו, וכפי שהביאה הגמרא במסכת ברכות? שאלה זו עמדה בפני המהרש"א, וכך תירץ בחידושי אגדות⁵:

"יש לומר דאיכא לפרושי [שיש לפרש] דלקח מהם חצאי שקלים לכפרה על שחטאו בעגל".

המהרש"א מתרץ, שאם היינו מביאים כמקור לאיסור למנות את ישראל את הפסוקים מפרשת 'כי תשא', היה אפשר לדחות ולומר שדווקא שם נדרש כופר, בגלל שהנמנים חטאו בחטא העגל ונזקקו לכפרה, אבל לדורות אין חובה כזו, ולכן הובאה הראייה משאול.

וכאן יש להסתפק: האם לאחר שלמדנו מהסיפור על שאול, שאסור למנות את ישראל, אנו לומדים שאכן זו כוונת התורה בפרשה שלנו, והרי שהאיסור למנות את ישראל זהו איסור תורה, או שמא באמת אין איסור מהתורה למנות ישראל, אלא שאנו נוהגים בכך איסור, כיון שמצאנו בדברי הנביאים שנזהרו בכך, והרי שזה איסור מדברי קבלה או מדברי חכמים?

הר"י פערלא, בביאורו לספר המצוות לרב סעדיה גאון, עמד על כך שהרמב"ם לא מנה בספר המצוות⁶ את האיסור למנות את ישראל:

"בספר המצוות לא הביא הרמב"ם ז"ל במצוות מחצית השקל⁷ אלא מאי דנפקא לן מריבויא דקרא [מה שלמדנו מדרשת הפסוק] ליתן [מחצית השקל לתרומת הלשכה בבית המקדש] בכל שנה ושנה, והשמיט עיקר המצוה המפורשת בקרא [בפסוק] ליתן מחצית השקל בכל פעם ופעם שהם נמנין".

המצווה המבוארת בפשט הפסוקים הפותחים את פרשתנו, היא שלא למנות את עם ישראל אלא על ידי השקלים. חכמים דרשו מכאן גם את המצווה לתת

5	ביומא שם ד"ה אסור.	8	אות ד.
6	לאוין ל"ת רס"ד רס"ה.	9	עמ' רס"ג במהדורת הגאון מהר"י קאפח.
7	עשה קע"א.		